

ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ ІКОНИ УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ ТА ЇЇ БОГОСЛОВСЬКИЙ ВИМІР

HISTORY OF EMERGENCE OF THE DORMITION OF THE MOST HOLY MOTHER OF GOD OF THE THEOTOKOS ICON AND ITS THEOLOGICAL DIMENSION

Сабат П. В.,

доктор східних церковних наук,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
літургійних наук, Український католицький
університет (Україна, Львів)
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua
orcid: 0000-0003-3226-0301

Sabat P. V.,

doctor of Oriental Church Sciences, Candidate
of Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Liturgical Sciences, Ukrainian
Catholic University (Ukraine, Lviv)
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua
orcid: 0000-0003-3226-0301

В публікації доведено, що ікона Успіння Пресвятої Богородиці відображає подію Успіння матері Божої, яка міститься описана в писаннях святих отців, а також апокрифічних джерелах.

В статті висвітлений розвиток композиційного формування ікони Успіння Пресвятої Богородиці протягом першого тисячоліття в Церкві. Досліджено, що найдавніше збережене зображення Успіння Пресвятої Богородиці походить з IV ст. Виявлено, що в Україні найдавніше збережене зображення Успіння Пресвятої Богородиці походить із XII-XIII ст.

В праці розкрито, в який спосіб пишучи ікони Успіння Пресвятої Богородиці іконописці передавали у своїх іконографічних образах апокрифічні події, та які символічні засоби для цього використовували. Вказано, що особливістю ікони Успіння Пресвятої Богородиці є збереження єдності між намальованим на іконі з сказаним у апокрифічних джерелах і оспівуванням в літургійних текстах даного свята.

Підкреслено, що в українських церквах Київської традиції в сьогоденні можна зустріти у храмах в іконостасі ікону Успіння Пресвятої Богородиці. Наголошено, що під час свята Успіння Пресвятої Богородиці (15 (28) серпня) на утрені вона виставляється на аналої (чи тетраподі) для почитання вірним.

Ключові слова: ікона, ікона Успіння Пресвятої Богородиці, храм, іконостас, символіка, іконографія, мистецтво.

It is proved in the publication that the icon of the Dormition of the Most Holy Mother of God depicts the event of the Assumption of the Mother of God presented in the writings of the Holy Fathers and in apocrypha.

The article represents the composition formation development of the Dormition of the Most Holy Mother of God icon in the Church during the first millennium. The research has shown that the oldest surviving image of the Dormition of the Most Holy Mother of God dates from the 4th century. It has been found out that the oldest surviving image of the Dormition of the Most Holy Mother of God in Ukraine was depicted on the 12-13th century.

The article shows how the icon painters depicted apocryphal events in iconographical images of the Dormition of the Most Holy Mother of God icon and what symbolic means they used. It has been noted that a distinctive peculiarity of the Dormition of the Most Holy Mother of God icon is maintaining unity of the depicted scenes from the apocryphal sources and that is placed in the liturgical texts for the feast.

It has been stated that nowadays one can observe the Dormition of the Most Holy Mother of God icon on the iconostasis in some chapels of Ukrainian Churches of the Kyivan tradition. It has been emphasized that during the matins on Dormition of the Most Holy Mother of God (August 15 (28)) the icon is placed on the analogion (or tetrapodion) for veneration by the faithful.

Keywords: icon, icon of the Dormition of the Most Holy Mother of God, church, iconostasis, symbolism, iconography, art.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає у відображенні об'єктивної реконструкції історичного процесу, присвяченого вивченню ікони Успіння Пресвятої Богородиці в Церкві, а також розкриттю єдності, яка існує між подією Успіння Матері Божої, виникненням церковного тексту свята та зародженням ікони.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлити процес зародження та формування ікони Успіння Пресвятої Богородиці в Церкві у часі першого тисячоліття, а окрім того виявити, яка існує єдність між подією Успіння Матері Божої, церковним тестом свята в честь Успіння Пресвятої Богородиці та іконою. **Завданням статті** є проаналізувати основні елементи ікони Успіння Пресвятої Богородиці з села Смільник (XVI ст.), перемишльського маляра Олексія Горошковича, яка дуже гарно ілюструє типовий ново-візантійський стиль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблематика дослідження ікони Успіння Пресвятої Богородиці у візантійській іконографії не є новою, проте вона, ще не була предметом окремого ґрунтовного та фахового історично-богословського дослідження в сучасному науковому опрацюванні. На сьогодні, лише тільки поверхово, підняту тематику розглядали у своїх працях такі дослідники як І. Іванчо [4, с. 446-468], Я. Креховицький [7, с. 144-145], В. Овсійчук [11, с. 246-256], Л. Бурковська [2, с. 69-78], та інші.

Наукова новизна. Вперше буде розкрито єдність, яка існує між подією, церковним

текстом та іконою свята Успіння Пресвятої Богородиці, а окрім того буде висвітлений богословський вимір ікони (Успіння Пресвятої Богородиці).

Виклад основного матеріалу дослідження. В традиції Східної Церкви особливе місце у святкуванні кожного церковного свята посідає ікона [8, с. 7]. На відміну від картини вона призначена для молитовного спілкування людини з Богом, а її завдання співдіяти у молитві [12, с. 66].

Церква протягом літургійного року сповідаючи Матір Господа Ісуса Христа - Пресвяту Богородицю, почитає її у святах та іконах, вбачаючи в ній взірць для зростання у святості [5, с. 108 (п. 311)].

Ведучи мову про богородичні свята в літургійному році, які для вшанування вимагають відповідної ікони в честь Богородиці, вартує підкреслити, що особливе місце серед них належить святу та іконі Успіння Пресвятої Богородиці.

Перша ікона в честь Пресвятої Богородиці була написана ще за її земного життя. Церковне передання приписує авторство святому євангелисту Луці, який після зіслання Святого Духа написав три ікони Божої Матері (“Замилування”, “Одигітрію” та ікону, на якій Богородиця зображена без Ісуса (таке зображення може мати відношення до ікони “Деїсіс”, де Богородиця молиться до І. Христа)) [15, с. 28]. В той же час не знаємо, хто був автором першого іконографічного зображення в честь Успіння Пресвятої Богородиці.

Процес формування іконографії Успіння Пресвятої Богородиці розпочався у Візантії. Про це свідчить найдавніше збережене зображення Успіння Богородиці з IV ст. на саркофазі в Сарагозі (Іспанія) [2, с. 72].

Джерелом іконографії Успіння Пресвятої Богородиці не послужило Святе Письмо [13], як основа церковного віровчення, оскільки воно не подає опису даної події [14, с. 23]. Незважаючи на це, про завершення земного життя, тобто Успіння Пресвятої Богородиці відомості черпаємо із традиції Церкви, тобто із писань святих отців, а також апокрифічних джерел [6, с. 462; 14, с. 23].

Серед писань про Пресвяту Богородицю важливе місце в традиції Церкви займають твори святих Отців, які у свій час послужили одним із джерел для торжественного святкування свята і написання ікони в честь Успіння Пресвятої Богородиці. Особливої уваги серед творів Отців Східної Церкви, що говорять про Успіння Пресвятої Богородиці заслуговує: “Слово Йоана Богослова на Успіння Богоматері [1, с. 208] (Перехід Св. Марії)”, “Проповідь на Успіння Пресвятої Богородиці святого Андрея Критського та святого Йоана Дамаскіна” та ін. [6, с. 462].

Церква в ході століть зверталася до апокрифів через те, що вони подають інформацію про

Успіння Пречистої Діви Марії. Хоча вони не є визнані богонатхенними книгами [6, с. 214]; проте вони послужили не тільки джерелом для виникнення свята в честь Успіння Пресвятої Діви Марії в V ст., але також і написання ікон в честь Успіння Пресвятої Богородиці [6, с. 463-468]. В. Овсійчук та Д. Кравич підкреслюють: “Іконографічні зображення містерії Успіння появилися вже у V ст. коли було встановлене свято Успіння” [11, с. 247].

Іконографія Успіння почала розвиватися в VI-VII ст. і на початках, своїми основними рисами, вона була дуже схожою на ікону Вознесіння І. Христа; проте після іконоборства ікона Успіння розвивалася самостійно [4, с. 446]. Іконографія свята Успіння Пресвятої Богородиці базується на гімнографії, тобто богослужбових текстах й апокрифах [1, с. 208].

Найдавніші іконографічні зображення Успіння Пресвятої Богородиці на жаль були втрачені, можливо в часи іконоборства, а ті, які збереглися походять із X ст. [10; 11, с. 247]. В X-XI ст. сформувалася в структурній основі іконографічна концепція Успіння Пресвятої Богородиці [11, с. 247]. В центрі даної іконографічної композиції горизонтально стає представлено ложе на якому зліва лежить на подушці Марія, оточена групами апостолів, а фронтально у самому центрі за ложем Богородиці зображений І. Христос, що тримає у лівій руці сповите немовля, яке представляє душу Богородиці. Найдавніше зображення цього іконографічного сюжету збережене на іконі кінця XII – початку XIII ст. монастиря св. Катерини на Синаї [2, с. 72].

Традиційна схема Успіння з центральними фігурами І. Христа, лежачою Богородицею оточеною апостолами з часом стала доповнюватися і набула свого розвитку [11, с. 248]. Почали добавлятися деякі деталі, а також почала мінятися архітектура заднього фону ікони, яка почала вказувати на те, що події відбуваються у домі на Синайській горі, саме там де відбулося Успіння Пресвятої Богородиці. Часом на даній іконі можна зустріти зображення дів і жінок ерусалимських, яких видно з віконних ніш. Напочатку жінок зображали за будинком, начебто окремо від чоловіків, проте пізніше їх почали зображали вже разом з всіма людьми, що оплакують Богородицю [10].

В Східній Церкві “Паралельно існував розширений варіант іконографії Успіння Богородиці, так зване «хмарне» Успіння, з епізодами апокрифічних розповідей: зображали чудесне перенесення ангелами апостолів із різних кінців світу, де вони проповідували мотив відсічення долонь невірному Афонії, а також вознесіння Богородиці на небо” [2, с. 71].

«Хмарний» варіант Успіння Богородиці зображено на фресках храму св. Софії Охридської (середини XI ст.) та в Кирилівській церкві в Києві (другої половини XII ст.) [2, с. 72]. Цей іконографічний сюжет відображає

апостолів, які з різних кінців світу чудесним способом прилітають наче на хмарах на дану подію.

Найдавніший приклад «хмарного Успіння» в іконописі Київської Русі – пам'ятка кінця XII – поч. XIII ст. з церкви Різдва Богородиці новгородського Десятинного монастиря [3, с. 113-117].

В іконографії Успіння Пресвятої Богородиці мандрола навколо особи І. Христа, появляється приблизно в кінці XII ст. Вона є символом Божественної слави І. Христа [10]. Деколи вона є зображена в оточенні ангелів. До XIII ст. душа Богородиці на руках І. Христа зображалася, як немовля у білій крижмі. На новгородській іконі з церкви Різдва Богородиці кінця XII – поч. XIII ст., ангели возносять душу Богородиці саме в такому вигляді. Вперше душа Богородиці, як дорослої Диви була зображена на «Золотих вратах» собору Різдва Пресвятої Богородиці в Суздалі 1230 р. Таке зображення може означати, що Богородиця була взята на небо не лише душею, а й тілом [10]. Таке зображення часто поєднується з епізодом передачі пояса Богородицею апостолові Томі. Такий сюжет розвинувся на Русі з XV ст. У цьому періоді на сюжеті «хмарного Успіння» часто зображували відкриті врата, де Богородицю зустрічають небесні сили. Вперше в іконографічних сюжетах ікони Успіння Пресвятої Богородиці появляється зображення нечестивого Афонія [10], з відрубаними долонями приблизно у XII-XIII ст. В Київській Русі такий образ появилася вперше на фресках Снеготорського монастиря (1313 р.), а на іконах з XV-XVI ст. [10].

«Найдавніші зразки української іконографії «хмарного» Успіння представлені подвійною іконою перемишльської школи початку XVI ст. – «Різдво Богородиці та Успіння Богородиці» з церкви Різдва Богородиці в Терлі (Національний музей у Кракові), іконою першої половини XVI ст. з церкви Різдва Богородиці у Великому поблизу Добромила та іконою майстра Олексія (1547) з церкви архангела Михаїла у Смільнику (обидві – Національний музей у Львові імені [митрополита] Андрея Шептицького)» [2, с. 72].

Ікона «хмарного» Успіння Пресвятої Богородиці (1547 р.) іконописця Олексія Горошковича, дуже гарно ілюструє типовий ново-візантійський стиль.

Богородиця іконописцем Олексієм зображена посередині нижньої частини ікони. Вона спочиває на смертному ложі і подушці, які обрамлені у червоний колір, що наголошує на її царському достоїнстві. Лик Богородиці виражає абсолютний спокій, очі заплющені, руки складені на грудях. Отці Церкви і апостоли з великим сумом прощаються і проводжають Богородицю, що була прообразом новозавітного кивоту Божого Слова. Доказом того, що Вона є жителькою небесного святилища ви-

ступає німб, що оточує її голову. Центральне місце в іконографічному сюжеті належить Богородиці, проте з точки зору богослов'я центральне місце належить І. Христові. На іконі фронтально за Богородицею зображений І. Христос, який на своїх руках тримає маленьку постать Богородиці – це її душа, яка сповита у білу крижму. Саме так колись зображали душу Богородиці за Візантійською традицією. Пелени в яких зображено Богородицю на іконі (Успіння Пресвятої Богородиці) мають два богословських значення. Перший вказує на смерть Богородиці, а другий означає її небесне народження. У верхній частині ікони є ще одне зображення Богородиці, що символізує небесне її сходження. Богородиця там зображена в оточенні потрійного ореолу, який ангели підносять у небо. Вона зображена як заступниця, готова прийняти моління своїх вірних дітей.

Богородиця мала б перебувати зображена у центрі ікони, проте Вона упокорено віддаляється і поступається місцем тому, до кого хоче повести всіх людей, тобто до Бога. Власне тому, Богородиця називається матір'ю, як про це говорить тропар свята Успіння Пресвятої Богородиці: “У родженні дівство зберегла ти,* в успінні ж світу не залишила,* бо ти, Богородице, перейшла до життя,* бувши Матір'ю Життя,* і молитвами своїми визволяєш від смерті душі наші” [9, с. 1312].

3 жестів на іконі можна зрозуміти, що Христос і Богородиця, як Син і Матір, тісно були пов'язані у земному житті, а після Успіння, ще тісніше стали пов'язаними у Небесному Царстві. На іконі Успіння зображено, як Христос безпосередньо спускається за душею і тілом своєї матері, що робить іконографічний сюжет ікони надзвичайно глибоким за

змістом. Христос з душею Марії знаходиться в самому центрі ікони і займає центральне місце. Він сходить на землю серед херувимів, що показує, що перехід від земного життя до небесного відбувається через Нього. Ісус Христос тримає в руці душу своєї Матері з такою ж ніжністю, з якою Вона тримала на руках Його у подібі Дитяти. Перехід від цього земного життя до небесного звершується через Ісуса Христа, через Його присутність. Стихира літії, вечірні свята Успіння Пресвятої Богородиці, про це говорить так: “Прийдіть, усі кінці землі,* похвалімо святий перехід Богоматері,* бо вона віддає в руки Сина непорочну душу!* Тому святим її успінням оживотворився світ;* він з безтілесними хорами* й апостолами світло святкує* в псалмах, піснях і духовних похвалах” [9, с. 985].

На іконі Успіння Пресвятої Богородиці, Вознесення ГНІХ, а також Зішестя в ад, представлено дуже подібне зображення І. Христа, де Господь сходить до підземного світу, щоб звільнити старозавітніх праведників. Про це наголошує ірмос утрєні свята Успіння Пресвятої Богородиці так: “Переможено закони природи в тобі, Діво чиста,* бо в народженні дівство, а в смерті життя перемогло,* по народженні Діва і по смерті жива,* ти завжди спасаєш, Богородице,* спадкоємство своє” [9, с. 990].

На іконі «хмарного» Успіння Пресвятої Богородиці іконописця Олексія (1547 р.) лики апостолів є представлені у подвійних зображеннях. Перше зображення їх міститься у верхній частині ікони та відображає те, як ангели допомагають їм прибути на святу подію. Вони неначе на хмаринках прилітають на похорон Пречистої Діви Марії. Проте ця апокрифічна подія, що є зображена на іконі повинна розумітися символічно, оскільки деякі моменти подані на ній є перебільшеними. Друге зображення апостолів представлено біля смертного ложа Богородиці. Кількість апостолів, тобто дванадцять, що представлені у верхній частині ікони є праобразом дванадцятьох племен Ізраїля, які прибудуть в Єрусалим під час другого славного приходу Ісуса Христа. Серед апостолів, котрі зображені у нижній частині ікони (навколо смертного ложа Богородиці), з легкістю можна розпізнати трьох із них, а саме апостола Петра, що зображений біля голови Богородиці із кадильницею, апостола Павла – біля її ніг, та Йоана схиленого над смертним її ложем. Немає до речі тут у нижній частині ікони зображеного серед апостолів, апостола Томи; напевне через те, що він був запізнівся на її похорон. Стихира вечірні свята Успіння Пресвятої Богородиці оспівує цю подію такими словами: “Коли наближався час переставлення твого тіла,* тоді апостоли, обступивши твоє ложе,* з тремтінням дивилися на тебе.* Жаж охопив їх, коли вони дивилися на тіло твоє.* Петро ж із слезами взивав до тебе:* О Діво, ясно бачу простертою тебе,* що народи-

ла Життя всіх, і дивуюся,* бо в тобі вмістилася радість вічного життя.* Тому молися, Пречиста, Синові й Богові твоєму,* щоб він зберіг дітей твоїх перед усяким лихом” [9, с. 989].

На іконі «хмарного» Успіння Пресвятої Богородиці (1547 р.) представлені також зображення й ангелів. Їх зображено по різних частинах ікони, аж п'ять раз. Перше зображення ангела представлено у нижній частині ікони. Цей ангел представляється виконувачем волі Бога, який не дозволяє осквернити тіло Богородиці. Він відтинає долоні богохульнику Афонію (Авфонію) [2, с. 72]. Друге зображення ангелів – це ті, які оточують міндорлу І. Христа, тобто шестикрилі серафими, які свідчать про те, що прославлений Господь зійшов на землю, щоб взяти свою Матір до небесної слави. Третє зображення ангелів – це ті, що допомагають апостолам прибути на хмарах до усопшого тіла Богородиці. Вони розміщені у верхній частині ікони і спрямовані до І. Христа, який тримає на руках душу Богородиці. Четверте зображення ангелів – це ті, які підносять Богородицю на небо, що знаходиться у потрійному ореолі, з земного Єрусалиму у небесний. Тут зображений архангел Михаїл й Гавриїл. П'яте зображення ангелів – це ті, що несуть на небо воскресле тіло Богородиці. Стихира стиховні, вечірні свята Успіння Пресвятої Богородиці оспівує – це такими словами: “Величне твоє Успіння, пресвята Діво чиста,* прославляє безліч ангелів на небі* і рід людський на землі.* Бо ти — Матір Творця всіх, Христа Бога.* Тому благаємо: Не переставай його умоляти за нас,* що на тебе, по Бозі, поклали надію,* Богородице, всехвальна і пречиста” [9, с. 986-987].

На даній іконі окрім зображення Богородиці, І. Христа, апостолів, ангелів є також присутні й зображення інших осіб. Цими особами виступають два єпископи з дияконами і жінки. Жінки певним чином нагадують жінок-мироносець, які були присутні при Ісусовому гробі. Сідальний утрєні свята Успіння Пресвятої Богородиці про це наголошує: “...радіють матері з доньками, і невісти Христові кличуть:* Радуйся ти, що переселилася до небесного царства” [9, с. 989]. Всі особи зображені на цій іконі разом утворюють праобраз Церкви.

На іконі «хмарного» Успіння Пресвятої Богородиці (1547 р.) іконописця Олексія присутні епізоди, запозичені з апокрифічних розповідей – апостоли з ангелами на хмарах, відсічення долонь невірному Афонії, Богородиця на троні, яку возносять ангели, та відкриті ступки дверей до Царства Небесного у верхній частині ікони.

Хоча представлена подія на іконі Успіння Пресвятої Богородиці є сумною, проте людство через неї отримує велику заступницю в «бідах і скорботах» у небі Богородицю, що робить дану подію та ікону також і радісною.

В храмі під час святкування свята Успіння Пресвятої Богородиці вповні можемо відчутти

єдність між подією, яка святкується, літургійним текстом, який її оспівує та іконою, яка її представляє. Завдяки поєднанню події, яка оспівується в богослужбових піснеспівах та візуально споглядається на іконі, стає краще вірянинові прийти до розуміння суті даного свята.

В українських церквах Київської традиції в сьогоденні можна зустріти у храмах в іконостасі ікону Успіння Пресвятої Богородиці. Під час свята Успіння Пресвятої Богородиці на утрені вона у церквах Київської традиції виставляється на аналої (чи тетраподі) для починання вірним.

Вкінці хотів би підкреслити, що в традиції Східних Церков візантійського обряду існують правильники для іконописців, які регулюють канонічність написання ікон. Один з таких правильників існує під назвою “Єрмінії, або Настановлення в малярському мистецтві”, що був укладений ієромонахом і живописцем Діонісієм Фурноаграфіотом в XVIII ст. [16]. Згідно цього правильника сюжет ікони Успіння Пресвятої Богородиці виглядає так: “У домі між світлицями Всесвята лежить на одрі мертва. Руки її складені хрестоподібно. В обох кінцях одра стоять свічники з запаленими свічками. Біля ніг Пресвятої апостол Петро кадить кадильницею. У голови Її стоїть святий Павло, а Іван Богослов цілує Її. Навколо видно інші апостоли, святі ієрархи - Діонісій Ареопагіт, Ієрофей і Тимофій, що тримають євангелію, і жінки, що плачуть. Біля Неї стоїть Христос, тримаючи в руках святу душу Її, одягнуту в білий одяг. Навколо Нього сяє велике світло і стоять багато ангелів. Вгорі ікони видно дванадцять апостолів, що несуться хмарами. У правій стороні світлиці Іоанн Дамаскін тримає хартію зі словами: гідно, як одухотворене небо, Всесвята, прийнявша Тебе божественне небесне поселення; а в лівій, святий Косма піснотворець тримає хартію зі словами: жінку Тя смертну, природно ж і Мати Божу бачивши, Пречиста. Перед одром стоїть єврей на колінах. Відтяти кисті рук його припали до одра. Перед ним стоїть ангел із оголеним мечем” [16].

Висновки. В іконі Успіння Пресвятої Богородиці можемо побачити потрібний богословський зміст [4, с. 454-455]. Перший відображає перехід Богородиці з земного життя до неба. Другий відображає майбутнє кожного християнина і показує, що його чекає та сама доля, що й Пречисту Богородицю [4, с. 455]. Третій зміст представляє Богородицю, як прообраз Церкви. Вона вже осягнула повноту спасіння, яку очікують всі вірні Церкви, а Ісус Христос є центром Церкви, яка є оточена ангелами, апостолами і святими [4, с. 455].

В іконі Успіння Пресвятої Богородиці присутнє поєднання намальованого з сказаним у апокрифах і тим, що оспівується в богослужбових текстах свята. Ікона «хмарного» Успіння

Пресвятої Богородиці (1547 р.) іконописця Олексія Горошковича є досить оригінальною, її навіть подає для розгляду вірним Катехизм УГКЦ “Христос наша Пасха” [5, с. 104-105].

Важливим напрямком в продовженні дослідження даної тематики може стати вивчення іконостасних чи аналоїчних (тетраподних) ікон Успіння Пресвятої Богородиці (через їх порівняння) в українських церквах Київської традиції в ході XVII - поч. XXI ст.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. Зримає истина. – СПб.: Ладан, Троицкая школа, 2006. – 288 с.
2. Бурковська Л. Волинська ікона «Успіння Богородиці» середини XVII століття зі збірки НМНА-ПУ / Л. Бурковська // Студії мистецтвознавчі. – 2011. – Число 4. – С. 69-78.
3. Живопись домонгольской Руси: Каталог выставки. – М.: Советский художник, 1974. – 128 с.
4. Іванчо І. Ікона і Літургія. / Пер. з угорськ. о. Л. Пушкаш. – Львів: Свічадо, 2009. – 500 с.
5. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». – Львів, 2011. – 333 с.
6. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. – Видавництво ОО. Василян, Нью Йорк- Рим, 1982. – 493 с.
7. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. – Львів: Свічадо, 2000. – 152 с.
8. Лепакін В. Ікона і іконічність. / В. Лепакін; пер. з рос. Т. Тимо. – Львів: Свічадо, 2001. – 288 с.
9. Молитвослов. Часослов – Октоїх – Трійдь – Мінея. – Рим: Вид-во ОО. Василян, 1990. – 1373 с.
10. Нефодова Н. Иконография Успения: от первых изображений до возникновения традиции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.taday.ru/text/1186538.html>
11. Овсійчук В. Оповідь про ікону. / В. А. Овсійчук, Д. П. Кривач. – Л.: Ін-т народознав. НАН України, 2000. – 396 с.
12. Сабат П. Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення і освячення) ікон в українських церквах Київської традиції. // Журнал з Еклезіології і Церковного права: mevtron. – Львів, 2015. – №12. – С.63-81.
13. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим, 1990. – 1070+352 с.
14. Табак Ю. Православ'я і Католицизм. Основні догматичні та обрядові розбіжності. – Львів 2007. – 65 с.
15. Успенский Л. Богословие иконы Православной Церкви. – Москва, 2001. – 656 с.
16. Фурноаграфіот Д. Ермінія или наставления в живописном искусстве. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://nesusvet.narod.ru/ico/books/erminiya.htm#h3_5_2
17. Шпідлік Т., Рупнік М. І. Про що розповідає ікона. – Львів: Свічадо, 1999. – 126 с.

References

1. Alekseev S. Zrimaja istina. – SPB.: Ladan, Troickaja shkola, 2006. – 288 s.
2. Burkov's'ka L. Volyn's'ka ikona «Uspinnya Bohorodytsi» seredyny KHVII stolittya zi zbirkju NMNAPU/L. Burkov's'ka//Studiyimystetstvovnavchi. – 2011. – Chyslo 4. – S. 69-78.

3. Zhivopis' domongol'skoy Rusi: Katalog vystavki. – M.: Sovetskiy khudozhnik, 1974. – 128 s.

4. Ivancho I. Ikona i Liturghija. / Per. z ughorsjk. o. L. Pushkash. – Ljviv: Svichado, 2009. – 500 s.

5. Katehizm Ukrayins'koyi Greko-Katolyecz'koyi Cherkvy «Христос – nasha Pasxa». – L'viv, 2011. – 333 s.

6. Katrij Ju. Piznaj svij obrjad. – Vydavnyctvo OO. Vasylijan, Nju Jork- Rym, 1982. – 493 s.

7. Krekhovec'kyj Ja. Boghoslov'ja ta dukhovnistj ikony. – Ljviv: Svichado, 2008. – 232 s.

8. Ljepachin V. Ikona i ikonichnistj. / V. Ljepachin; per. z ros. T. Tymo. – Vjviv: Svichado, 2001. – 288 s.

9. Molytvoslov. Chasoslov – Oktojikh – Triodь – Mineja. – Rym: Vyd-vo OO. Vasylian, 1990. – 1373 s.

10. Nefodova N. Ikonografiya Uspeniya: ot pervikh zobrazheniy do vznikoveniya traditsii. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.taday.ru/text/1186538.html>

11. Ovsijchuk V. Opovid' pro ikonu. / V. A. Ovsijchuk, D. P. Krvavych. – L.: In-t narodoznav. NAN Ukrayiny, 2000. – 396 s.

12. Sabat P. Istoriya vynyknennya ta formuvannya obryadu imenuvannya (blagoslovennya i osvychennya) ikon v ukrajins'kykh tserkvakh Kyyivs'koyi tradytsiyi. // Zhurnal z Ekleziolohiyi i Tserkovnoho prava: mevtron. – L'viv, 2015. – №12. – S.63-81.

13. Svyate Pys'mo Ctaroho ta Novoho Zavitu. – Rym, 1990. – 1070 - 352 s.

14. Tabak Y. U. Pravoslav'ya i Katolytstvo. Osnovni dohmatychni ta obryadovi rozbizhnosti. – L'viv 2007. – 65 s.

15. Uspenskiy L. Bogoslovie ikony Pravoslavnoj Cerkvi. – Moskva, 2001. – 656 s.

16. Furnoagrafiot D. Erminija ili nastavlenija v zhivopisnom iskustve. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://nesusvet.narod.ru/ico/books/erminiya.htm#h3_5_2

17. Shpidlik T., Rupnik M. I. Pro shho rozpovidaje ikona. – Ljviv: Svichado, 1999. – 126 s.